

Тетяна ЖЕЛЮК

ЕКОНОМІЧНИЙ МЕХАНІЗМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ МОДЕЛІ РОЗВИТКУ

Проаналізовано інституційні передумови, що визначають концептуальне та стратегічне бачення національної системи в довгостроковому періоді. Обґрунтовано напрямки оптимізації організаційно-економічного механізму забезпечення інноваційної, ноосферизованої моделі розвитку національної економіки як інструменту макроекономічної стабілізації та модернізації суспільного розвитку.

Institutions pre-conditions which determine conceptual and strategic vision of the national system in a long-term period are analysed. The directions of optimization organizationally economic to the mechanism of providing of innovative, noosferizovanoj model of development of national economy as to the instrument of the macroeconomic stabilizing and modernization of community development are defined.

Концептуалізація управління довгостроковим розвитком економічних систем у світогосподарській архітектоніці дозволяє виокремити кілька моделей економічної політики держави: стабілізаційну, інноваційну, динамічну, модернізованого розвитку. Концепцію національних інноваційних систем почали активно досліджувати в науковій літературі наприкінці ХХ ст. у своїх працях Б. Лундвалл, К. Фрімен, Р. Нельсон. Теорія інноваційних процесів, доповнена теорією інтенсифікації, стала підґрунтям нової моделі економічного зростання.

Усвідомлення важливості інноваційного розвитку урядами розвинутих країн призвело до імплементації інноваційної стратегії в їх макроекономічних політиках. Зазначимо, що якість управління інноваційними процесами стала визначальним фактором конкурентоспроможності національних економік в глобальному просторі. Крім цього, інноваційна складова набрала наднаціонального характеру, це призвело до її використання у багатьох міжнародних програмах, проектах¹ та організаціях, участь країн в яких активізувалася за рахунок необхідності постійно підтримувати конкурентоспроможність, швидко реагувати

на зміну ринкових тенденцій. Яскравим прикладом цього стало проголошення Європарламентом 2009 року “Європейським роком креативності та інновацій”, та створення Європейської дослідницької ради, що сприятиме підтримці реалізації інноваційних розробок на європейському, національному, регіональному та місцевому рівнях. Потужним інструментом для реалізації інноваційної та науково-технологічної політики ЄС є Сьома рамкова програма з наукових досліджень і розвитку технологій (РП7) (2007–2013 рр.), яка має найбільші, за всю попередню історію ЄС, обсяги фінансування (загальний бюджет програми становить 50,521 млрд. євро і 2,7 млрд. євро спрямовано на програми ядерних досліджень) і переслідує дві головні цілі: зміцнити наукову та технологічну базу європейської промисловості, підвищити конкурентоспроможність

¹ Прикладами таких проектів є CALIMERA, PULMAN COINE, DIGICULT, INFOBANK які сприяють доступу до сучасних інформаційних послуг в будь-якій країні Європи шляхом координації дій закладів культури, створенню розвинутих мереж та систем, з допомогою яких забезпечується використання баз даних знань і освіти, створенню стабільної пан-європейської інфраструктури, яка акумулює та розповсюджує через мережу Інтернет оцифровану інформацію від локального до загальноєвропейського рівня.

Європи, посиливши роль знань як найбільшого європейського ресурсу та підтримуючи міжнародне партнерство через консорціумну співпрацю. Позитивний досвід участі України в Шостій рамковій програмі ЄС дозволив взяти участь у 91 проекті і залучити близько 476,8 млн. євро для розвитку національної економіки (табл.1).

Поряд з цим, у випуску продукції ми маємо серйозне технологічне відставання, оскільки продукція третього технологічного укладу в Україні становить майже 57%, четвертого – 38% і п'ятого – 5%. [1, 149]. Це призвело до скорочення частки України на ринку високотехнологічної продукції, який оцінюється у 2,5–3 трлн. дол. США, з яких Україні належить лише 0,05–0,1%. [2]. І це все відбувається тоді, коли мова повинна йти про нарощування продукції шостого технологічного укладу, яка пов'язана із активним розвитком економіки знань, адже у розвинутих країнах 85–90% приросту валового внутрішнього продукту забезпечуються за

рахунок виробництва й експорту наукоємної продукції. Така ситуація зумовлена тим, що впродовж останніх років щорічні видатки на науку становили 0,3–0,5% ВВП, внаслідок чого наука могла відігравати у суспільстві переважно соціокультурну функцію. Спостерігається відтік з України кваліфікованих наукових і технічних кадрів, занепад багатьох наукових шкіл, стрімка деградація матеріально-технічної бази наукових та науково-технологічних досліджень.

Ситуація, що склалась в інноваційній сфері, вимагає розробки виваженої державної економічної політики, яка забезпечувала б розширене відтворення об'єктивної бази інноваційної та незворотній вплив наукової діяльності на прискорене економічне зростання країни. Стимулювання впливу інноваційного фактора на економіку країни має відбуватися шляхом узгодження інноваційної політики з науково-технічною, бюджетно-фінансовою, грошово-кредитною, промисловою та зовнішньоекономічною політикою

Таблиця 1

Результати участі України в інвестиційній рамковій програмі Європейського Союзу РП6 *

Пріоритетні напрямки інвестиційно-інноваційної діяльності в ЄС	Кількість проектів	Бюджет проектів, євро
1. Науки про життя, геноміка, біотехнології	6	36 173 873
2. Технології інформаційного суспільства	9	9 128 426
3. Нанотехнології та нанонаука	7	31 245 622
4. Аеронавтика та космос	8	148 300 398
5. Якість і безпека продуктів харчування	2	945 402
6. Сталий розвиток: енергетичні системи, наземний транспорт, глобальні зміни та екосистеми	21	222 808 864
7. Громадяни та управління в суспільстві, що базується на знаннях	5	5 088 634
8. Нові науки та технології	1	315 442
9. Діяльність МСП	3	9 159 958
10. Міжнародне співробітництво	17	8 624 031
11. Дослідження для підтримки політики	2	3 232 586
12. Людські ресурси та мобільність	2	0
13. Дослідження та інновації	2	1 764 163
14. Дослідження інфраструктур	3	17 528 492
15. Євроатом	3	21 030 487
Загалом:	91	476787399

* Складено на основі даних Національного Інформаційного Центру зі співробітництва з ЄС у сфері науки та технологій.

в управлінні довгостроковим розвитком національної економіки.

Проблемам інноваційно-інвестиційної діяльності особливу увагу приділили вітчизняні вчені Л. Антонюк, О. Амоша, Ю. Бажала, В. Базилевич, Л. Безчасний, І. Бланк, О. Білорус, З. Варналій, О. Власюк, А. Гальчинський, А. Гриценко, В. Геєць, Б. Кваснюк, А. Чухно, М. Чумаченко, Ж. Поплавська, А. Поручник, Ю. Пахомова, М. Пашута, А. Пересада, В. Савчук, Л. Федулова та інші науковці, економісти, які акцентували у своїх працях [3–8] увагу на проблемах використання державного регуляторного інструментарію стимулювання інноваційно-інвестиційної діяльності; систематизували досвід зарубіжних країн та визначили індикатори економіки Знань, як такої, яка може забезпечити стратегічний прорив для України; обґрунтували необхідність збільшення венчурних капіталовкладень на фоні загального зростання капіталізації економіки; наголошували на прискоренні процесів дерегулювання та лібералізації ринку інформаційних послуг.

Незважаючи на достатнє теоретичне та практичне обґрунтування зазначених проблем, питання інституційної облаштованості інноваційного розвитку України, яка сприяла б ноосферизації національної економіки і відповідно посилювала її конкурентні позиції у світовому просторі, не вирішені дотепер.

Більшістю держав, які майбутній економічний розвиток власної країни пов'язують зі здобутками науки й активними інноваційними процесами, розроблені документи, що визначають концептуальне та стратегічне бачення національної системи в довгостроковому періоді. Такий документ уперше було розроблено в США, його також мають Великобританія, Франція, Німеччина, інші країни ЄС, а також Росія, Білорусія, Казахстан та інші. На відміну від розвинутих країн, в Україні не прийнята стратегія інноваційного розвитку, а лише розпочато роботу над проектом “Стратегії інноваційного розвитку України на 2010–2020 рр. в умовах глобалізації викликів”. Внаслідок чого інноваційна діяльність

характеризується неузгодженістю та незбалансованістю інструментарію організаційно-економічного механізму управління.

Для України проблема підвищення конкурентоспроможності може бути вирішена тільки через інтелектуалізацію соціально-економічного розвитку, основною ознакою якої є здатність до генерування нових знань і реалізації інноваційних технологій, тому вважаємо за доцільне обґрунтувати можливість організаційно-економічного механізму забезпечення інноваційної, ноосферизованої моделі розвитку національної економіки.

Макроекономічні основи розвитку економіки України за інноваційною моделлю були закладені в Угоді про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами й Україною (14.06.1994 р.) та в Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу, затвердженій Указом Президента України від 11.06.1998 року № 615/1998. Згідно з цією Стратегією в Україні головним джерелом стійкого економічного зростання визначено продукування та комерційне застосування нових наукових знань.

Інституційні засади інноваційної моделі розвитку України визначаються Стратегією сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки на 2004–2015 рр., Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України і регламентуються нормами Конституції України, Господарського кодексу, законами України “Про інноваційну діяльність”, “Про пріоритетні напрями розвитку інноваційної діяльності в Україні”, “Про інвестиційну діяльність”, “Про наукову і науково-технічну діяльність”, “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків”, “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” та іншими нормативно-правовими актами, які визначають правові, економічні й організаційні засади державного регулювання інноваційної діяльності в Україні, встановлюють форми стимулювання державою інноваційних процесів і спрямовані на підтримку розвитку економіки інноваційним

шляхом [10–21]. При цьому єдиним координаційним центром проведення ефективної державної інноваційної політики, а також координації роботи центральних органів виконавчої влади у сфері інвестиційної та інноваційної діяльності є Державне агентство України з інвестицій та інновацій, до сфери управління якого належать Державна інноваційна фінансово-кредитна установа, Український центр сприяння іноземним інвестиціям, Державне підприємство “Національний центр впровадження галузевих інноваційних програм”, а також 12 регіональних центрів інноваційного розвитку.

Розвитку інституційного середовища, здатного забезпечити ефективне використання вітчизняного науково-технічного потенціалу, підвищення рівня інноваційності та конкурентоспроможності національної економіки України, сприяє також реалізація програмно-цільового інструментарію: Державної програми розвитку інвестиційної діяльності на 2002–2010 рр., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 28.12.2001 № 1801; Державної програми “Інвестиційний імідж України”, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 17.08.2002 № 447-р; Державної програми розвитку промисловості на 2003–2011 рр., затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 28.07.2003 № 1174; Державної програми прогнозування науково-технологічного розвитку на 2008–2012 рр., затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України від 11.09.2007 № 1118; Державної цільової економічної програми модернізації ринків капіталу в Україні, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 8 листопада 2007 р. № 976-р; Державної цільової економічної програми створення в Україні інноваційної інфраструктури на 2009–2013 рр., затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 14.05.2008 № 447; Державної цільової програми розвитку системи інформаційно-аналітичного забезпечення реалізації державної інноваційної політики та моніторингу стану інноваційного розвит-

ку економіки, яка затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 07.05.2008 № 439. Реалізація цих програмно-планових документів забезпечить стимулювання розвитку інноваційної інфраструктури, прискорить модернізацію ринків капіталу, забезпечить удосконалення системи макроекономічного моніторингу, звітності, аудиту ефективності реалізації програмно-планового інструментарію в забезпеченні інноваційного розвитку національної економіки.

Проте чинним законодавством так чітко і не визначено стратегічні засади розвитку національної інноваційної системи. Пріоритети, передбачені Законом України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” в основному орієнтуються на четвертий технологічний уклад і не узгоджуються з пріоритетними напрямками науково-технічної діяльності та розбудови економіки Знань, а це стримує ноосферизований розвиток національної економіки. Окремі сегменти національної інноваційної системи, такі як, інституційний устрій інноваційної економіки, пріоритети науково-технологічного й інноваційного розвитку економіки, програмно-цільове фінансування науково-технічної і інноваційної діяльності, підтримка підприємництва у сфері інноваційної діяльності та трансферу технологій, продовжують розвиватися не узгоджено.

Закон України “Про інноваційну діяльність” [16] вимагає у створенні інноваційної моделі України використання економічних механізмів державного регулювання інноваційної діяльності, які містять прямі та непрямі методи. До прямих методів слід віднести: визначення і підтримку пріоритетних напрямів інноваційної діяльності державного, галузевого, регіонального і місцевого рівнів; фінансову підтримку виконання інноваційних проектів; надання пільгових кредитів підприємствам і організаціям, що здійснюють наукові розробки; безоплатну передачу (або пільгові умови передачі) державного майна та земельних ділянок для організації інноваційних підприємств; формування і реалі-

зацію державних, галузевих, регіональних і місцевих інноваційних програм; державні замовлення, переважно у формі контрактів на проведення НДДКР та забезпечення формування попиту на нововведення; стандартизацію інвестиційно-інноваційної діяльності відповідно до міжнародних норм; розвиток інноваційної інфраструктури через:

- створення та підтримку діяльності виробничо-технологічних, інноваційних та наукових структур (технопарків, інноваційно-технологічних центрів, наукових парків, соціотехнополісів, міст високих технологій, академістечок, бізнес-інкубаторів, інноваційно-технологічних та інжинірингових фірм, фірм, що виробляють імпортозаміщуючу продукцію та працюють в полі трансферу технологій);
- розвиток експертних систем (створення та підтримка діяльності експертно-дослідницьких центрів, надання експертних висновків для виробників, інвесторів, страхових служб тощо);
- розвиток інформаційних систем (створення та підтримка діяльності аналітичних і статистичних центрів, інформаційних баз і мереж);
- створення нових фінансових інститутів за участю держави та місцевої влади, а саме: спеціалізованих державних і муніципальних фінансово-кредитних установ підтримки інновацій, державно-приватних венчурних фондів для інвестування інноваційної діяльності, спеціалізованих бізнес-інкубаторів та національної інформаційно-аналітичної комунікаційної мережі; налагодження співробітництва з міжнародними фінансовими організаціями, урядовими та неурядовими організаціями іноземних держав з питань залучення фінансових ресурсів в економіку України і реалізація з ними спільних інноваційних та інвестиційних проектів і програм.

До непрямих методів належать: встановлення пільгового оподаткування суб'єктів

інноваційної діяльності; введення законодавчих норм, які стимулюють розвиток науково-дослідної діяльності; стимулювання комерційних банків та інших фінансово-кредитних установ, що кредитують виконання інноваційних проектів; створення сприятливого середовища для розвитку інноваційних процесів; організацію і проведення попередньої, комплексної експертизи науково-технічних, інноваційних та інвестиційних проектів.

Ефективність економічних механізмів державного стимулювання створення інноваційної моделі розвитку національної економіки можна прослідкувати через показники: кількості інноваційно-активних підприємств та їх питомої ваги в загальному обсязі промислових підприємств; витрат суб'єктів господарювання на інноваційну діяльність; обсягу реалізованої інноваційної продукції та її питомої ваги в загальному обсязі національного виробництва; структури джерел фінансування інноваційної діяльності; розвитку інноваційної інфраструктури.

Згідно з даними таблиці 2 можна зробити висновки про те, що за період 2005–2007 рр. кількість підприємств, які займалися інноваційною діяльністю, зросла на 23,3% і становила 1472 підприємства, що складає 14,2% загальної кількості зареєстрованих підприємств, тоді як у 1995 р. цей показник становив 24%. Однак він у 5 разів нижчий ніж у розвинутих країн світу, в яких питома вага інноваційно активних підприємств становить 70%. На 46,4% зросла кількість підприємств, які впроваджували інновації, серед них домінуючу роль займає використання інноваційних технологій, кількість яких зросла на 28,1 %.

За видами економічної діяльності серед інноваційно активних підприємств доцільно виокремити підприємства з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки (33,3% загальної кількості промислових підприємств), машинобудування (23,3%), хімічної на нафтохімічної промисловості (21,6%), а також металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (15,0%) [24].

Таблиця 2

Кількість підприємств, що займаються інноваційною діяльністю в Україні *

Специфіка інноваційної діяльності підприємств	2005	2006	2007	Темпи приросту
Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю	1193	1118	1472	-1,6%
Питома вага в загальній кількості підприємств	11,9	11,1	14,2	
Серед них:				
Підприємства, які мали витрати на інноваційну діяльність	936	848	1175	25,5%
Підприємства, які впроваджували інновації, в т.ч.	810	999	1186	46,4%
впроваджували інноваційні види продукції	630	466	564	-10,4%
впроваджували нові технологічні процеси	402	272	515	28,1%
реалізували інноваційну продукцію, що заново впроваджена або зазнала технологічних змін протягом останніх трьох років.	1022	918	1035	+1,3%

* Складено на основі інформації Державного комітету статистики України.

Із загальної кількості інноваційних підприємств 420 реалізували продукцію, нову для ринку України. Її обсяг становив 22,3 млрд. грн., або 3,7% обсягу реалізованої промислової продукції. Майже половину з них становили підприємства машинобудування, обсяг реалізації яких склав 9,6 млрд. грн., або 11,2% обсягу реалізованої продукції галузі; 65 підприємств – з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (1,8 млрд. грн., або 2,1%), 51 підприємство хімічної та нафтохімічної промисловості (5,7 млрд. грн., або 15,5%). Продукцію, що була новою тільки для підприємства, реалізували 743 суб'єкти господарювання (17,9 млрд. грн., або 3,0% обсягу реалізованої промислової продукції), значну їх кількість склали підприємства: машинобудування – 204 (3,8 млрд. грн. або 4,4%); з виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів – 198 (2,7 млрд. грн. або 3,2%); хімічної та нафтохімічної промисловості – 83 (0,6 млрд. грн. або 1,5%). Майже кожне третє інноваційне підприємство поставляло свою продукцію на експорт. Її обсяг склав 14,7 млрд. грн., або 36,5% реалізованої інноваційної продукції, у тому числі в країни СНД – 7,3 млрд. грн. (або 18,2%) [24].

Інноваційна активність підприємств певною мірою залежить від форм господарю-

вання підприємств. Зокрема, питома вага інноваційних підприємств серед: відкритих акціонерних товариств становить 22,7%; закритих акціонерних товариств – 20,9%; спільних товариств – 20,8%; державних підприємств – 19,4%. [25].

Якщо простежити інноваційну діяльність в розрізі регіонів України, то найбільша кількість підприємств займаються інноваційною діяльністю в Львівській (127) та Харківській (142) областях та м. Києві (180), а найбільшу кількість інноваційної продукції реалізували Волинська, Луганська, Чернівецька області та м. Київ (табл. 3).

З таблиці видно, що на 10850,9 млн. грн. витрат на інноваційну діяльність по Україні обсяг реалізованої продукції становив 40188 млн. грн. В розрізі регіонів найвищі показники інноваційних витрат мають підприємства: Донецької (2,6 млрд. грн.); Луганської (1,3 млрд. грн.); Дніпропетровської (1,2 млрд. грн.) областей та міста Києва (1,7 млрд. грн.).

Обсяг інноваційних витрат у 2007 р. розподілився в таких пропорціях (рис.1):

- 68,9% було спрямовано на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, що на 7,1% більше порівняно з 2003 р.;

Таблиця 3

Інноваційна діяльність промислових підприємств за регіонами на 1.01.2008 р. *

Регіони	Кількість інноваційно активних підприємств, одиниць	Частка інноваційно активних підприємств у загальній кількості промислових підприємств, %	Обсяг витрат на інноваційну діяльність, млн. грн.	Обсяг реалізованої інноваційної продукції, млн. грн.	Частка реалізованої інноваційної продукції у загальному обсязі промислової продукції, %
Україна	1472	14,2	10850,9	40188,0	6,7
Автономна Республіка Крим	33	11,5	185,0	624,0	6,6
Вінницька	75	23,9	355,3	616,0	6,6
Волинська	36	19,8	169,8	3042,3	38,3
Дніпропетровська	70	10,8	1179,6	4516,2	4,4
Донецька	82	10,4	2639,9	5601,4	4,7
Житомирська	37	10,5	61,3	226,2	3,2
Закарпатська	28	8,8	40,7	114,7	1,9
Запорізька	43	10,8	160,3	3432,0	6,5
Івано-Франківська	92	30,6	264,9	438,0	4,2
Київська	52	11,9	306,6	515,5	2,9
Кіровоградська	39	15,8	107,3	484,7	9,6
Луганська	67	11,3	1343,4	7720,3	14,9
Львівська	127	15,8	272,5	1064,2	6,5
Миколаївська	26	8,3	240,9	60,8	0,6
Одеська	46	11,4	741,2	2287,2	13,4
Полтавська	64	15,3	99,7	1077,4	3,1
Рівненська	22	8,5	24,3	88,3	1,2
Сумська	14	5,2	179,4	819,7	8,8
Тернопільська	36	13,2	19,3	179,5	5,7
Харківська	142	18,0	277,5	1882,3	6,2
Херсонська	29	13,6	138,8	200,6	4,5
Хмельницька	25	7,3	91,9	97,0	1,2
Черкаська	27	8,9	42,8	511,4	4,1
Чернівецька	32	17,4	16,9	304,4	13,0
Чернігівська	41	15,5	225,4	398,9	5,0
м. Київ	180	33,4	1666,0	3870,2	12,9
м. Севастополь	7	6,7	0,2	14,8	0,8

* Складено на основі даних Державного агентства України з інвестицій та інновацій.

– 7,3% – на виконання науково-дослідних розробок силами підприємств та 1,8% – на придбання результатів науково-дослідних робіт, виконаних іншими організаціями для розробки нових або вдосконалених продуктів та процесів, що на 0,2% більше порівняно з 2003 р.;

– 3,0% – на придбання інших знань (нових технологій, у т.ч. виключних майнових прав власності на винаходи, корисні моделі, промислові зразки; комерційних таємниць; проектів; товарних знаків, придбаних у зв'язку з проведенням підприємством іннова-

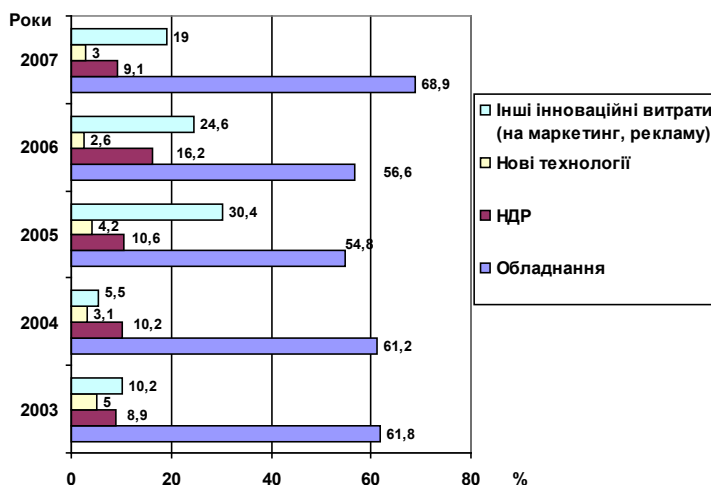

Рис. 1. Розподіл обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності *

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України.

цій; інжинірингових, консалтингових послуг, що на 2% менше порівняно з 2003 р.);

- 19,0% – на інші інноваційні витрати (маркетинг, рекламу), що значно перевищує аналогічні витрати 2003 р. (на 9%).

Найбільший обсяг інноваційних витрат припадає на підприємства: металургійного виробництва та виробництва готових металевих виробів (2,8 млрд. грн.); машинобудування (2,6 млрд. грн.); виробництва харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів (1,7 млрд. грн.); хімічної і нафтохімічної промисловості (1,6 млрд. грн.).

Ефективність інноваційної діяльності та забезпечення науково-технічного розвитку залежить від достатнього фінансового забезпечення. Рівень фінансування науково-технологічної сфери у сучасному світі визначається завданнями, що висуваються перед відповідними галузями політичним керівництвом конкретної держави, і є ключовим фактором реалізації цих завдань. Зокрема, якщо в країні витрати на науку не перевищують 0,4% ВВП, то її науковий потенціал здатний реалізувати лише дуже обмежені цільові

функції. Лише після переходу цього показника через певне порогове значення (не менше 1,7% ВВП) країна, що має такий ступінь науково-технічного розвитку, може забезпечити реальний вплив науково-технологічних досягнень на розвиток економіки – необхідної передумови для переходу до інноваційного розвитку суспільства, і її наука стає безпосередньою продуктивною силою.

У 2007 р. понад 90% підприємств здійснювали інновації за рахунок власних коштів, обсяг яких становив майже три чверті загального обсягу витрат (8,0 млрд. грн.) (рис. 2). Кредити на суму 2,0 млрд. грн. отримали 145 підприємств. Кошти іноземних інвесторів, обсяг яких становив 0,3 млрд. грн. (3,0%), залучили 23 підприємства. Лише 44 підприємства отримали підтримку держбюджету та 13 – місцевих бюджетів (сукупний обсяг фінансування становив 152,1 млн. грн., або 1,4%).

Незважаючи на те, що Законом України “Про інноваційну діяльність” передбачено фінансування державою інновацій у розмірі не менше 1,7% ВВП, а Концепцією науково-технологічного та інноваційного розвитку України – 2,5% ВВП [10, 11], реальні показники вказують на вкрай низький рівень фі-

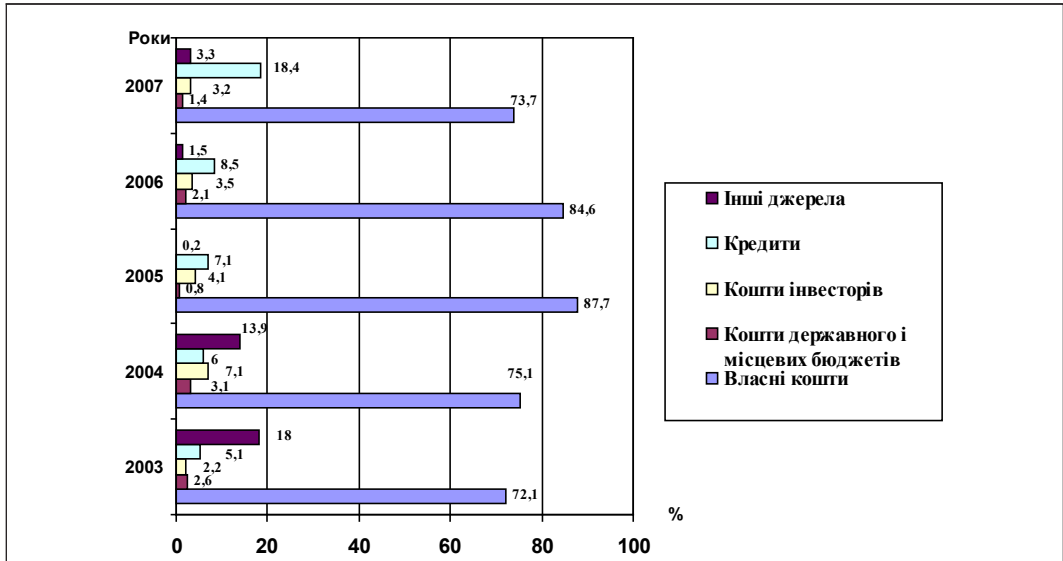

Рис. 2. Структура джерел фінансування інноваційної діяльності в Україні у 2003–2007 рр. *

*Складено за матеріалами Державного комітету статистики України.

нансування науково-технічної діяльності з держбюджету, який протягом останніх років (2003–2008 рр.) не перевищував 0,4% ВВП. Тоді як, скажімо, в Японії витрати на здійснення науково-технічних робіт становлять 2,98% ВВП, в Швеції – 3,7%, в США – 2,69%, в Німеччині – 2,52%, Франції – 2,13%, Великобританії – 1,84% [3].

Слід зазначити, що питомі витрати на наукові дослідження у розрахунку на одного науковця в Україні (за даними Центру досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва Національної академії наук України) утричі менші порівняно з Росією, у 18 разів – порівняно з Бразилією, у 34 – з Південною Кореєю та у 72 – зі США. Цей параметр стає одним із найважливіших показників при вирішенні Євроінтеграційних питань [26].

Взагалі, стан фінансування науково-технологічної та інноваційної діяльності в Україні протягом останніх років постійно погіршувався як за рахунок зменшення державних витрат, так і через недостатній обсяг недержавних замовлень на виконання наукових досліджень і розробок. На цьому фоні продовження практики призупинки дії

важливих статей Закону України “Про інноваційну діяльність” у Законах України про Державний бюджет України на подальшу перспективу, є неприпустимим.

Темпи інноваційної діяльності в довгостроковому періоді визначатиме інноваційна модель розвитку промисловості, для якої повинні забезпечуватися такі макроекономічні пропорції:

- перевищення темпів росту інвестицій в основний капітал над темпами росту ВВП країни (в Україні таке співвідношення порівняно з 1990 роком складало: у 1991 р. – 101,7%, у 2005 р. – 90,7%);
- стабільне випереджаюче зростання частки наукоємного сектора виробництва. При цьому рівень інноваційної активності підприємств повинен становити 80–90 %, тоді як в Україні частка інноваційно-активних промислових підприємств становить 12–14 %;
- нарощування машинобудування майже вдвічі більшими темпами, ніж зростання промислового виробництва (частка машинобудування у загальній

галузевої структурі промисловості за вимогами членства в СОТ має бути вищою, ніж 30%, тоді як її реальна величина становить 15%) також потрібно забезпечити зростання частки продукції легкої промисловості вдвічі). Концепцією розвитку промисловості до 2017 р. планується зростання частки продукції галузей інноваційно-інвестиційного сектора, передусім машинобудування, до 21% – у 2012 р. і до 32% – у 2017 р., сектора споживчих товарів — відповідно, до 24% і 31%. Прогнозується зниження частки продукції енергосировинного сектора до 52% у 2012 р. і 37% – у 2017 р. (2005 р. – 65,5%) [12];

- зменшення енергоємності продукції та доведення її до рівня 0,55 – 0,6 кг. умовного палива/дол. США;
- створення нових речовин і матеріалів (нові об'єкти, квантові точки, атомні кластери, нанодропи, фотонні кристали, спін-тунельні структури) з використанням нанотехнологій (молекулярно-пучкова і молекулярно-хімічна епітаксія, електронна літографія, технологічні методи тунельної мікроскопії) і забезпечення їх широкого використання відповідно до Комплексної програми фундаментальних досліджень “Наноструктурні системи, наноматеріали, нанотехнології” через центри прецизійного обладнання;
- стимулювання діючих та утворення нових інфраструктурних форм інноваційної діяльності (державних інноваційних фінансово-кредитних установ, венчурних компаній та фондів, зон інтенсивного науково-технічного розвитку (технополісів), технологічних парків, інноваційних центрів (технологічних, регіональних, галузевих), інкубаторів (інноваційних, технологічних, інноваційного бізнесу), консалтингових фірм та ін. Кількість технопарків потрібно довести до єв-

ропейських стандартів в середньому 30–40 технопарків, тоді як у нас працює лише 15, які із 61-го зареєстрованого проекту 10 не виконують взагалі; із 70 зареєстрованих інкубаторів Україні працює менше 10;

- створення кластерних утворень, які дозволяють ефективніше використовувати наявні ресурси та залучати інвестиції, нарощувати інтелектуальний потенціал, підвищувати гнучкість інноваційного потенціалу. Досвід організації кластерів в Україні, пов'язаний із реалізацією проекту Департаменту Міжнародного розвитку Великобританії (DFID) “Розвиток приватного сектора”, у межах якого, починаючи з 2003 р., надавалася допомога для удосконалення бізнес-середовища у Житомирській, Одеській та Харківській областях. За чотири роки функціонування проекту у цих регіонах було створено такі кластери, як “Українська асоціація каменю” (Житомир), “Одеські вина”, “Харківська асоціація виробників устаткування машин”, які успішно сьогодні розвиваються.

Для забезпечення інноваційної моделі розвитку необхідно на державному рівні вирішити питання:

1) розробки стратегії управління інноваційною сферою з чітко визначеними напрямками науково-технологічного й інноваційного розвитку та механізмами їх реалізації з домінуванням не галузевих, а функціональних засад управління з урахуванням наднаціонального фактора формування інноваційних систем та використання можливостей міждержавних мереж інноваційної діяльності, на кштал Європейської бізнес-мережі інноваційних центрів, Групи експертів наукових парків та інноваційних центрів.

2) проведення науково-технологічного аудиту державних наукових і науково-дослідних установ та організацій з метою комплексної оцінки їх інтелектуального капіталу, визначення технологій, вивчення досвіду і здобуття знань,

які мають комерційний потенціал, концентрації їх спрямованості на виконання завдання з побудови інноваційної моделі розвитку;

3) перегляду наукових і науково-технічних державних цільових програм з метою виявлення тих, продовження бюджетного фінансування яких є недоцільним, та концентрації бюджетних ресурсів на пріоритетних напрямках науково-технічного та інноваційного розвитку;

4) законодавчого закріплення страхування ризиків реалізації інноваційних проектів, створення інноваційних та екоінноваційних кластерів;

5) удосконалення механізму державного програмно-цільового фінансування інноваційних проектів, запровадження інструменту здешевлення кредитів і заохочення комерційних банків до активнішого кредитування інноваційних проектів, надання цільових безоплатних субсидій підприємствам, які освоюють нову технологію; надання пільгових кредитів на модернізацію підприємствам для освоєння випуску нових товарів; використання дотацій малим і середнім підприємствам на проведення НДДКР;

6) активізації внутрішніх можливостей великих корпоративних структур до зростання інноваційної активності в усіх галузях економічної діяльності на регіональному рівні. Розробки системного механізму взаємодії органів регіональної влади з корпоративним сектором економіки (особливо з його наукомісткою складовою), який включав би інституційні, організаційні, фінансово-економічні та соціально-економічні важелі, спрямовані на забезпечення стимулюючого середовища розвитку всіх етапів інноваційного процесу;

7) застосування в усіх галузях економіки і сферах суспільного життя інформаційно-комунікаційних технологій: створення високоефективної системи телекомунікацій, впровадження нових методів передачі та обробки інформації, забезпечення автоматизованого накопичення, зберігання і розповсюдження інформації відповідно до єдиної системи обліку електронних інформаційних ресурсів;

8) створення умов для ефективного і повноцінного розвитку інфраструктури трансферу технологій, сприяння комерціалізації результатів науково-технічних досліджень і розробок через внесення змін до Закону України "Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій" стосовно цільового субсидювання трансферу технологій в частині визначення порядку його здійснення; запровадження норми щодо реєстрації договорів про трансфер технологій при експорті технологій, створених за рахунок коштів державного бюджету; визначення мінімальних ставок винагороди авторам технологій при тимчасовому невикористанні та збереженні технології як конфіденційної інформації.

Активізувати інноваційний розвиток України в системі державного управління доцільно за рахунок посилення ноосферизації економіки, потенціал для якої в Україні є досить суттєвим (за оцінками Світового банку рівня знань серед 140 країн світу Україна посідає 51 позицію з індексом економіки знань 6,38, індексами освіти – 7,91, інновацій – 5,77, а інформаційно-комунікативних технологій – 5,45 [22]).

Побудова Економіки знань вимагає сьогодні вирішення питань стимулювання розвитку освітньої, наукової, науково-технічної, інформаційної та суміжних галузей, які забезпечують створення нового знання та його комерціалізацію через ринкову інфраструктуру науково-інноваційної діяльності, а це в свою чергу забезпечить вихід України із макроекономічної кризи і сприятиме якісному зростанню виробництва та модернізації системи суспільних відносин.

Література

1. Підгорецька С. М. Роль інвестицій в розвитку галузей вищих технологічних укладів// *Університетські наукові записки*. – 2007. – № 3 (23). – С. 145–150.
2. Рекомендації парламентських слухань на тему: "Національна інноваційна система України: проблеми формування та реалізації". *Схвалено Постановою Верховної Ради України від 27 червня 2007 року № 1244-V*.

3. Архієреєв С., Тарасенко Т. Державна підтримка випуску високотехнологічної та інноваційної продукції: зарубіжний досвід та висновки для України/ Електронний ресурс. Режим доступу: www.niss.gov.ua/Monitor/september08/6.htm

4. Білорус О. Г., Мацейко Ю. М. Глобальна перспектива і сталий розвиток: Монографія. – К., 2005. – 492 с.

5. Геєць В. М., Семиноженко В. П. Інноваційні перспективи України: Монографія. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.

6. Інноваційний розвиток економіки: моделі, система управління, державна політика: Монографія / За ред. Л. І. Федулової. – К.: Основи, 2005. – 552 с.

7. Економіка знань – модернізаційний проект України: Монографія / За ред. акад. НАН України В. М. Гейця, акад. НАН України В. П. Семиноженка, чл. кор. НАН України Б. Є. Кваснюка. – К.: Фенікс, 2007. – 544 с.

8. Проблеми та пріоритети формування інноваційної моделі розвитку економіки України / Я. А. Жаліло, С. І. Архієреєв, Я. Б. Базиліук та ін. – К.: НІСД, 2006. – 120 с.

9. Поплавська Ж. В., Поплавський В. Г. Інтелектуальний капітал економіки знань// Вісник НАН України. – 2007. – № 2. – С. 52–62.

10. Концепція науково-технологічного та інноваційного розвитку України, схвалена Постановою Верховної Ради України від 13 липня 1999 року № 916-XIV.

11. Розпорядження КМУ від 9 липня 2008 р. № 947-р “Про схвалення Концепції проекту Загальнодержавної цільової економічної програми розвитку промисловості на період до 2017 року”.

12. Стратегія сталого розвитку та структурно-інноваційної перебудови української економіки на 2004–2015 роки. Урядовий портал: www.kmi.gov.ua.

13. Закон України “Про спеціальний режим інноваційної діяльності технологічних парків” від 16.07.1999, № 991-XIV із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 12 січня 2006 року № 3333-IV.

14. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” // Урядовий кур’єр. – 2003. – 19 лютого.

15. Закон України “Про загальнодержавну комплексну програму розвитку високих наукоємних технологій” // Голос України. – 2004. – 15 червня.

16. Закон України “Про інноваційну діяльність” // Урядовий кур’єр. – 2002. – 7 серпня.

17. Закон України “Про стимулювання розвитку регіонів” від 8 вересня 2005 року № 2850-IV// Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 51. – С.548.

18. Закон України “Про інноваційну діяльність” від 04.07.2002, № 40-IV. Із змінами і доповненнями, внесеними Законом України від 25 березня 2005 року № 2505-IV. Урядовий портал: www.kmi.gov.ua.

19. Закон України “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності в Україні” від 16.01.2004, № 433-IV Із змінами і доповненнями, внесеними Законами України від 4 листопада 2005 року № 3076-IV, від 9 лютого 2006 року № 3421-IV. Урядовий портал: www.kmi.gov.ua.

20. Закон України “Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій” від 14.09.2006, № 143-V. Урядовий портал: www.kmi.gov.ua.

21. Постанова Верховної Ради України “Про додержання законодавства щодо розвитку науково-технічного потенціалу та інноваційної діяльності в Україні” від 16 червня 2004 року № 1786-IV.

22. Knowledge Economy Index (KEI) 2008 Rankings Індекс економіки знань (KEI) 2008 рейтингу (KAM): www.worldbank.org/kam www.worldbank.org/Kam.

23. Веб-сайт Національного інформаційного центру зі співробітництва з ЄС у сфері науки та технологій: www.fp7-ncr.kiev.ua.

24. Веб-сайт Державного агентства України з інвестицій та інновацій: www.in.gov.ua.

25. Інноваційна активність українських підприємств. Державний комітет статистики// Електронний ресурс. Режим доступу: www.in.gov.ua/index.php.

26. Пояснювальна записка до проекту Закону України “Про внесення змін до Бюджетного кодексу України”. Центр досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г. М. Доброва НАН України. Електронний ресурс. Режим доступу: gska2.rada.gov.ua/pls/zweb.